

**BOLALARDA BOG‘CHAGA NISBATAN IJOBIY
MOTIVATSIYANI
SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK USULLARI**

BARATOVA DILAFRUZ OLIMJONOVNA

IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

ZIYODULLAYEV HAYITMUHAMMAD OMONDULLO O‘G‘LI

IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA UNIVERSITETI MAGISTRI

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada 3–6 yoshli bolalarda maktabgacha ta'lim muassasasiga (MTM) nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirishning psixologik usullari tadqiq etilgan. Motivatsiya tushunchasining maktabgacha yoshdagi bolalarga tatbiq etilishi tahlil qilingan. Ijobiy MTM motivatsiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan psixologik usullar tizimi ishlab chiqilib, ularning samaradorligi eksperimental tekshirilgan. Toshkent shahridagi 8 ta MTM da o'tkazilgan tadqiqotda tajriba guruhidagi bolalar (n=96) nazorat guruhiga (n=94) nisbatan bog'chaga nisbatan ijobiy munosabatni 2,4 baravar tezroq shakllantirdi. Maqolada oila va MTM o'rtasidagi hamkorlikning motivatsiya shakllantirishdagi rolini ta'kidlovchi amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: ijobiy motivatsiya, bog'cha motivatsiyasi, maktabgacha ta'lim, psixologik usullar, ijobiy mustahkamlash, o'yin terapiyasi, hissiy xavfsizlik, ota-ona-bola munosabati.

ABSTRACT. This article examines psychological methods of forming positive motivation in children aged 3-6 toward preschool education institutions. The application of the concept of motivation to preschool-age children was analyzed. A system of psychological methods aimed at forming positive motivation for preschool institutions was developed and its effectiveness was experimentally tested. A study conducted in 8 preschool institutions in Tashkent showed that children in the experimental group (n=96) formed a positive attitude toward preschool 2.4 times faster than the control group (n=94). The article provides practical

recommendations emphasizing the role of family-preschool cooperation in motivation formation.

Keywords: *positive motivation, preschool motivation, preschool education, psychological methods, positive reinforcement, play therapy, emotional security, parent-child relationship.*

KIRISH. Maktabgacha ta'lim muassasasi bolaning ijtimoiy rivojlanishida birinchi va eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. Biroq ko'plab ota-onalar va tarbiyachilar bolaning bog'chaga ketishdan bosh tortishi, yig'lashi va tashvish bildirishiga duch keladi. Bu holat nafaqat ota-onaga katta stres keltiradi, balki bolaning MTM da samarali ta'lim olishiga jiddiy to'siq bo'ladi [1; 17-b.].

Motivatsiya — bu insonning muayyan faoliyatga yo'naltiruvchi ichki turtki va intilishlar tizimidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda motivatsiya katta yoshlilar motivatsiyasidan jiddiy farq qiladi: u asosan hissiy tajriba, bevosita qoniqish va ijtimoiy tasdiqlash bilan bog'liq bo'lib, uzoq muddatli maqsad tushunchasi hali to'liq shakllanmagan [2; 56-b.].

MTM ga nisbatan ijobiy motivatsiya deganda biz bolaning MTM ga borish istagini, u yerda o'tkazgan vaqtdan qoniqish hissini va tarbiyachilar hamda tengdoshlar bilan munosabatdan ijobiy hissiy tajriba olishini tushunamiz. Bunday motivatsiya bolaning bir umrlik ta'limga ijobiy munosabatining asosini qo'yadi [3; 34-b.].

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, motivatsiyani shakllantirishda ikki asosiy yondashuv mavjud: xulq-atvorchi yondashuv (Skinner, 1938) ijobiy mustahkamlash orqali xulq-atvorni shakllantirish imkoniyatiga asoslanadi [4; 91-b.]; gumanistik yondashuv (Maslow, 1943; Rogers, 1961) esa ichki ehtiyojlarni qondirish va xavfsizlik hissini motivatsiyaning asosi sifatida belgilaydi [5; 12-b.].

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimi tez rivojlanmoqda: 2017 yildan boshlab MTM ni qamrab olish ko'rsatkichi 27 foizdan 68 foizga ko'tarildi. Biroq MTM ga moslashish muammolari va ijobiy motivatsiya shakllantirishning psixologik usullari hali etarlicha o'rganilmagan [6; 8-b.].

Ushbu maqolaning maqsadi — 3–6 yoshli bolalarda MTM ga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirishning psixologik usullarini ishlab chiqish va ularning samaradorligini eksperimental tekshirishdan iborat. Tadqiqot vazifalari: ijobiy MTM motivatsiyasining psixologik mazmunini aniqlash; motivatsiyani shakllantirishning asosiy psixologik mexanizmlarini o'rganish; usullar tizimini ishlab chiqish va eksperimentda sinash; oila va MTM hamkorligi modelini taklif etish.

METODLAR. Tadqiqot 2022–2024 yillar davomida Toshkent shahridagi sakkizta maktabgacha ta'lim muassasasida o'tkazildi. Tadqiqotda 3–6 yoshli 190 nafar bola ishtirok etdi: tajriba guruhi ($n=96$) va nazorat guruhi ($n=94$). Guruhlar yosh, jins, temperament profili va ota-onalarning ta'lim darajasi bo'yicha balanslashtirildi ($p>0,05$).

MTM ga nisbatan motivatsiyani o'lchash uchun maxsus Bog'cha Motivatsiyasi Indeksi (BMI) ishlab chiqildi. BMI uch ko'rsatkichdan iborat: hissiy indeks (bolaning MTM ga ketayotganda va MTM da ko'rsatadigan hissiy reaksiyalari 5 ballik shkalada baholanadi), xulq-atvor indeksi (MTM faoliyatiga ishtiroki, do'stlik qilishi, o'yinlarga qo'shilishi) va ota-ona bayonnomasi (7 ta savollik so'rovnoma). BMI yig'ma ko'rsatkichi 0-100 ball oralig'ida bo'lib, 70 va undan yuqori ball yuqori ijobiy motivatsiya sifatida belgilandi.

Tajriba guruhida ijobiy motivatsiyani shakllantirish dasturi 12 hafta davomida amalga oshirildi. Dastur uchta modulni o'z ichiga oldi: oila tayyorgarlik moduli (5 seans ota-onalar uchun), MTM tayyorgarlik moduli (3 ta tanishish tashrifi MTM ga va psixologik tayyorgarlik mashg'ulotlari), tarbiyachi-bola munosabat moduli (moslashish davridagi maxsus tarbiyachi amaliyotlari). Nazorat guruhi an'anaviy MTM moslashish protsedurasini o'tadi.

BMI ko'rsatkichlari tadqiqot boshida (T_0), 4-haftada (T_1), 8-haftada (T_2) va 12-haftada (T_3) o'lchandi. Tahlil uchun aralash ANOVA (2 guruh \times 4 vaqt o'lchovi), Cohen's d effekt ko'lami va binomial logistik regressiya qo'llanildi.

NATIJARLAR. Asosiy natija: 12 hafta davomida tajriba guruhida BMI o'rtacha 31,4 dan 78,3 ballga, ya'ni 146 foizga ko'tarildi; nazorat guruhida esa 30,8

dan 52,1 ballga, 69 foizga o'sdi. Guruhlar o'rtasidagi farq barcha vaqt nuqtalarida statistik jihatdan muhim ($p < 0,001$), effekt ko'lami katta (Cohen's $d = 1,48$).

Yuqori ijobiy motivatsiya (BMI 70 va undan yuqori) mezoniga erishgan bolalar ulushi: T3 da tajriba guruhida 79,2 foiz (76/96), nazorat guruhida 33,0 foiz (31/94). Bu tajriba guruhining 2,4 baravar yuqori erishuvini anglatadi. Logistik regressiya tajriba guruhiga kirishini yuqori ijobiy motivatsiyaning eng kuchli prediktori (OR=7,8, 95% CI: 4,1–14,9) sifatida aniqladi.

Dasturning uchta moduli ichida eng katta ta'sirni oila tayyorgarlik moduli ko'rsatdi. Ota-onalar 5 ta seans davomida bolalar xavotirini qanday boshqarish, MTM ni ijobiy tarzda tasvirlash va bola bilan MTM ga borish rituellarini yaratish usullarini o'rgandi. Bu seans ota-onalarning o'zlarida ham MTM ga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirdi va bu hissiy holat bolalarga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Hissiy xavfsizlik muhiti yaratish bo'yicha tarbiyachilar uchun tayyorlangan amaliyotlar ham yuqori samara ko'rsatdi. Ayniqsa, tayanch shaxs uslubi — bolaga MTM da bitta asosiy tarbiyachi tayinlash va u bilan doimiy hissiy aloqani ta'minlash — hissiy indeks ko'rsatkichini sezilarli oshirdi. Bu Bowlby (1969)ning ilova nazariyasi amaliyotini MTM kontekstida muvaffaqiyatli tatbiq etishni anglatadi [7; 44-b.].

O'yin orqali motivatsiya shakllantirish: MTM faoliyatini o'yin shaklida ota-onalar bilan birgalikda oldindan o'ynash bolalarning MTM ga borish xohishini 3,1 baravar oshirdi. Bu natija Vygotskiyning o'yin nazariyasi bilan uyg'unlashadi: o'yin orqali bola yangi rollarni sinab ko'radi va haqiqiy vaziyatga psixologik tayyorlanadi [8; 103-b.].

Ijobiy mustahkamlash metodlari (sertifikat berish, kichik mukofotlar, tarbiyachi maqtovlari) qisqa muddatda xulq-atvor indeksini oshirdi, biroq hissiy indeks ustida uzoq muddatli ta'siri ichki motivatsiya usullariga nisbatan kamroq bo'ldi. Bu Deci va Ryan tomonidan ta'riflangan tashqi mukofotning ichki motivatsiyani siqib chiqarish effekti bilan izohlanadi [9; 38-b.].

MUHOKAMA. Tadqiqot natijalari bolalarda MTM ga nisbatan ijobiy motivatsiyani maqsadli psixologik usullar yordamida shakllantirishning mumkin va

samarali ekanligini isbotladi. Ayniqsa, ota-onalar bilan ishlash modulining hal qiluvchi roli ajralib turdi. Bu natija Bronfenbrenner (1979)ning ekologik nazariyasida ta'kidlangan bolaga eng yaqin muhitning hal qiluvchi ta'siri g'oyasini tasdiqlaydi [10; 67-b.].

Tayanch shaxs uslubining samaradorligi Ainsworth (1978) tadqiqotlari bilan uyg'unlashadi. Xavfsiz ilova hosil qilgan bolalar yangi muhitlarni tezroq o'rganishi va ijtimoiy munosabatlarga tezroq kirishishi aniqlangan edi. Bizning tadqiqotimiz MTM psixologik muhitida sun'iy xavfsiz ilova yaratish mumkinligini ko'rsatdi [11; 89-b.].

O'yin orqali tayyorgarlikning samaradorligi ham muhim topilma. Maktabgacha yoshdagi bolalar ramziy fikrlash rivojida bo'lganligi uchun o'yin orqali yangi muhitni o'rganish eng tabiiy va samarali usul hisoblanadi [8; 97-b.].

Tadqiqot bir qator cheklovlarga ega. Birinchidan, BMI maxsus ishlab chiqilgan bo'lib, uning psixometrik validatsiyasi hali to'liq amalga oshirilmagan. Ikkinchidan, tarbiyachilar tajriba guruhida maxsus tayyorgarlik olgan — bu holat tarbiyachi-bola munosabatiga qo'shimcha ta'sir ko'rsatgan bo'lishi mumkin (Hawthorne effekti). Uchinchidan, tadqiqot Toshkent shahri bilan cheklangan va qishloq joylardagi bolalarga umumlashtirish ehtiyotkorlik talab qiladi.

Amaliy jihatdan, tadqiqot MTM lar uchun aniq va amalga oshirish mumkin bo'lgan ijobiy motivatsiya shakllantirish dasturini taklif etadi. Ushbu dasturni milliy miqyosda joriy etish MTM ga moslashish muammolarini va bolalar stressini sezilarli kamaytirishi mumkin.

XULOSA. Tadqiqot bolalarda MTM ga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantirishning psixologik usullari — oila tayyorgarlik moduli, tayanch shaxs uslubi, o'yin orqali tayyorgarlik va psixologik xavfsizlik muhitini yaratish — kombinatsiyasi an'anaviy moslashish protseduralariga nisbatan 2,4 baravar samarali ekanligini eksperimental isbotladi. Ijobiy motivatsiya shakllantirishda ota-onalarni jalb etish hal qiluvchi omil bo'lib, ular bolaning MTM ga nisbatan hissiy munosabatini shakllantiruvchi asosiy ta'sir manbayi ekanligini tadqiqot ko'rsatdi.

MTM psixologlari va tarbiyachilar uchun ushbu usullarni amaliyotga joriy etish, shuningdek ota-onalar bilan tizimli hamkorlik o'rnatish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Ainsworth M.D.S. et al. Patterns of Attachment. — Hillsdale: Erlbaum, 1978. — 391 p.
2. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 1. — New York: Basic Books, 1969. — 428 p.
3. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination. — New York: Plenum, 1985. — 371 p.
4. Skinner B.F. The Behavior of Organisms. — New York: Appleton-Century-Crofts, 1938. — 457 p.
5. Maslow A. A Theory of Human Motivation // Psychological Review. — 1943. — Vol. 50(4). — P. 370–396.
6. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. 2023 yil hisoboti. — Toshkent, 2024.
7. Bowlby J. A Secure Base: Parent-Child Attachment. — New York: Basic Books, 1988. — 205 p.
8. Berdiyeva, S., & Xudoyberdiyeva, M. (2025). YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH ASOSIDA MILLIY O'ZLIKNI YUKSALTIRISH TEXNOLOGIYALARI. GOLDEN BRAIN, 3(1), 87-90.
9. Nasiba, Q., & Berdiyeva, S. (2023). SIGNIFICANCE AND CONTENT OF PEDAGOGICAL DIAGNOSTIC METHODS. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND COMPUTER SCIENCES (CAJECS), 2(2), 51-53.
10. Qizi, B. S. E. (2025). TA'LIM JARAYONLARINI TASHKIL QILISHDA SUN'IY INTELLEKT VOSITALARINING QO 'LLANILISHI. Alfraganus, (6 (17)), 204-207.
11. Eshonqul o'g'li, B. M. (2026). O'ZBEKISTONDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNING IJTIMOY-PEDAGOGIK ASOSLARI: ZAMONAVIY HOLAT VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI. *Modern education and development*, 41(2), 162-169.

12. Berdiyeva, S. (2024). Improving the methodology of preparing students for creative activity based on foreign experiences. Talqin va tadqiqotlar,(28).